

प.पु. काळे ... पपुर्जा मधील माझे आवडते उतारे

आमचा देव दगडाचा नाही. आम्ही दगडात देव पहाणारी माणसं आहोत. दगडात देव अक्षतोच, मूर्ती अक्षतेच. दगडाचा फक्त नको अक्षलेला भाग काढून टाकायचा अक्षतो. मूर्तीच्या भागाकडे फक्त लक्ष ठेवा. फेकून घायच्या भागाकडे नको. आणि मग ह्याच भाषनेनं, निश्कर्षातल्या इतर गोष्टींकडे पाहा. झाडं, नद्या, पारे, आकाश, जमीन आणि शेवटी माणूस. माणसातलाही नको अक्षलेला भाग दूर करायला शिका. ह्याची भुक्क्यात रथतःपाभुन करा. रथतःतला नको अक्षलेला भाग कोणता ? तर ज्यापायी आपला आनंद, प्रगती, निष्ठा आणि आत्मविश्वास ह्याला तडा जातो तो आचार, तो विचार, हा टाकायचा भाग .....

आपली पण अशी यादी, की त्याचाही इतरांना हेवा वाटावा, व्यक्तीचा कक्ष लागवा. पडून पडायचं तर ठेच लागून पडू नये. चांगलं दोन हजार फुटांवरून पडावं. माणूस किती उंचावर पोहोचला होता, हे तरी जगाला भमजेल.

आयकोत काय नक्षतं ते अज्ञा मैत्रीणीत अक्षतं ?
ह्याभारख्या प्रश्नांची उत्तरं कशी द्यावी ?
माझ्या मते अशी मैत्रीण जी हपीशी वाटते
ती आयकोच्याऐवजी हपी अक्षते,
हा भमज चुकीचा आहे.
तिला आयकोने बुद्धा रपीकारणं ही गरज अक्षते.
तक्षं ज्ञालं नाही की होणाऱ्या यातना
फक्त मैत्रीणीला भमजतात.
आयकोला भमजत नाहीत.
निःरवर्धी मैत्रीण मित्राचा संभार उढळला जावा,
पण आपली मैत्री टिकावी
अशी कधीच अपेक्षा करीत नाही.
पण ही धडपडही आयकोपर्यंत पोहोचत नाही.
मैत्रीण मित्राच्या पत्नीची मर्जी
आणि प्रतिष्ठा संभाळते,
पण तो भमंजभपणा पत्नी दाखवत नाही.
आयकोचे मन धाण्यावर अक्षपून मैत्री जपणारे
महाभाग किती टक्के अक्षतात आणि
किती टक्के रत्री पुरुष, त्याच्या वा तिच्या
मैत्रीला तिलांजली देतात, ह्या टक्केपारीत जाण्यात अर्थ नाही.
भमजूतदारपणाच्या आशतीत संभारातल्या भाषीदारापेक्षा
मैत्रीतला जोडीदार परबढ ठरला ह्याचा आनंदही चिरकाल उरत नाही,
कारण भमजूतदार घटकालाच अन्याय भहन करायला लागला
हे शल्य पुक्षता येत नाही.

Identity cards साख्खी पिनोदी गोष्ट साच्या जगात नसेल. आपण आहोत कसे? हे खरं त्यांना हवं असतं. त्याऐवजी आपण दिशतो कसे ते पाहून ते आपल्याला ओळखतात.

एकाकीपण वेगळं, एकांत वेगळा.
परिभ्रमचं मौन म्हणजे एकांत; आणि
परिभ्रमचं असतानाही पोरकं वाटणं हे एकाकीपण.
एकाकी वाटलं, तर मनसोक्त बडायं.
अश्रू म्हणजे दुःखेपणा नव्हे.
पावसाळी ढग जसे अरबल्यावर हलके होतात.
आणि दिशेनासे होतात,
तसा माणूसही हलका होतो; आकाशाजवळ पोहोचतो.
असंच, कोणतं तरी दुःख पार केल्यावर तुकाराम
'तुका आकाशाएवढा' असं लिहून गेला असेल.

म्हातारी मला सांगत होती.
'मुली अघणं हा पुरुषांचा ब्याधिभावच आहे.
आयकांकडे पहावं ही भावना जोवर जागती आहे, तोवर पुरुष हा पुरुष
आहे. आता पिनाचे वडील, तसं वय झालेलं, पण असे खिडकीजवळ उभे
राहले की गुंग व्हायचे, मोठ्या प्रसन्नतेने बस्त्यावरच्या आयका पाहत
बहायचे. ते तर पुरुषच, पण तुला गम्मत सांगते, एक दोनदा मी पण
त्यांच्या जवळ जाऊन उभी राहिले. बस्त्यावरून जाणाऱ्या पोरींकडे त्यांच्या
म्हणजे तुम्हा पुरुषांच्या नजरेतून पहाण्याचा प्रयत्न केला. तेव्हा आयांकडे
पागल होऊन पहाणारे पुरुष मला पागल वाटेनासे झाले अघ!
आता तर बस्त्यावरच्या मुली पाहण्याचा मलाच छंद जडलाय.
अभान करण्याचं तंत्र अशोष्यर शिकल्यात अघ पोट्ट्या. चित्राभावरच्या राहतात
अघ. मी तर गेल्या अनेक दिवसांत, कुरूप मुलगीच पाहिली नाही.'
मी हसून विचारलं,
'आजी, तुमचे हे विचार एकदा माझ्या आयकोला ऐकवाल का?'
'मुलीच ऐकणार नाही.'
'का?'
'तरुणपणात अघा अहंकार असतो. आपली तुलना इतरांशी होता कामा
नये, असं वाटतं. त्यात काही गैर पण नाही. मी तरुण असताना माझ्या
नवऱ्याला कमी छळलंय का? हे विचार आताचे. म्हातारपणचे. अघतःच्या
रूपाचा अहंकार जळाला तेव्हा इतर सौन्दर्य दिशायला लागलं.'

पावसातून भटकताना अंगावरचा शर्ट भिजतो तेव्हा काही वाटत नाही. तो
अंगावरच हळू हळू भुकतो. तेव्हा त्याचंही काही वाटत नाही. भुकला नाही
तरी ओल्याची अघय होते. पण म्हणून कोणी ओलाच शर्ट अंगात घाल
म्हटलं तर कसं वाटतं?

निर्णय चुकीचा आहे की योग्य आहे हे काळावर मोजायचं की शुध्दीवर? तुम्हाला शुध्दच नसेल तर पेपर भोडायला संपूर्ण तीन तास नव्हे, तर अरब्या दिवस दिला तरी काय उपयोग? आपण समळ्या गोष्टी आपणायला शिकतो, फक्त वेळ आपणायला शिकत नाही.

कोणत्या तरी एका क्षणापर्यंत पेजंट डॉक्टरचा असतो.
नंतर तो नियतीचा होतो.

कोणत्या क्षणी तो आपला होणार आहे हे नियतीला माहित असतं.
पण कोणत्या क्षणी तो आपल्या हातून निघटणार आहे हे डॉक्टरला माहित नसतं. डॉक्टर व्हायचं म्हणजे या अन्यायाला तोंड देण्याची ताकद कमपाणी लागते. अन्यायच हा!

कारण हा सामना 'आमनेसामने' होत नाही. फसवणूक करून परभय गळ्यात मारला जातो ह्याच दुःख होतं. विजय नियतीचाच होणार असतो.
तिला लक्षाड्या करण्याचं काय कारण असतं?

पेजंट एकाएकी बुध्दाल्याच्या खुणा दाखवतो.

आणि मग हातोहात निघटतो.

आम्ही मग विज्ञायला आलेल्या ज्योतीची उपमा देऊन गप्प असतो.

कर्णाची आजु अन्यायाची असतानाही, त्याला मरण ज्या परिस्थितीत आलं त्याच दुःख होतं. प्रत्यक्ष भगवान कृष्ण पठीराखा असताना, कर्णाचा शेवट ह्या प्रकाराने करण्याची पाळी यावी?

डॉक्टरच्या हातून पेजंट निघटला की असंच काहीतरी घाटतं..

देशाची फाळणी, प्रथम माझ्या शरीराची फाळणी झाल्याशिवाय होणार नाही अशी पचनं देणा-या माणसाला 'राष्ट्रपिता' हि किताबत मिळाली. त्याने विश्वासघात केल्यावर लाखो संसार हे असेच उध्वस्त झाले. पित्याचं पद न पेलणारा माणूस श्वापदचं!

रातराणीचा सुगंध पलंगावर लोळता लोळता उपभोगू शकतो.

पण तुळस पृंदावनातच राहते.

तिच्यापुढे आपल्याला उभंच रहावं लागतं.

मूल जन्माला आलं की त्याला आई आप जन्मभर पुरायला हवेत. दोघांच्याही प्रेमात जमीन अस्मानाचा फरक असतो. मूलाला काय हयं ते आईला न सांगता समजतं. तर आपाला ती गोष्ट मागितल्याशिवाय समजत नाही. म्हणूनच हट्ट करून गोष्ट पसूल केल्याचा आनंद आपाच्या प्रेमांमुळे मिळतो. मुलाच्या हातून एखादी चूक झाली तर आईला तो अपतःचा अपमान घाटतो. पण आपाला, त्या चुकीचे परिणाम मुलालाच जास्त भोगावे लागतील याची चिंता घाटते. पार झाला तर आई जखमेवर फुंकव घालते. आप वरच्यावर पार पेलून धरतो. म्हणूनच आलण्यात एखादं मूल आईच्या प्रेमाला पारखं झालं तर गाभाऱ्यातली समई विझल्यासारखं घाटतं आणि त्या मुलाला जर आप दुबावला तर त्याच देवळाचा कुणीतरी कळस काढून नेल्यासारखं घाटत. आईच्या माया मऊ झालीसारखी पण त्यानं ऊष भागत नाही. म्हणूनच आईच्या मायेच्या झालीवर आपाचं भरभक्कम लँकेट हयं.

पोरगी म्हणजे झुळुक, अंगावरून जाते, अमाप खुबू देऊन जाते, पण धरून ठेवता येत नाही.

म्हणायच मंगळभूत. मग त्या मण्यांचा रंग काळा का?
ते धवलभूत का नाही ? मृत्यूचा रंग काळा. जीवन अहूरंगी अक्षतं. मरण अगळे रंग पुभून टाकतं. आलपण अहूरंगी, आक्षर एकरंगी आणि आर्धक्य अेरंगी हे आतत्याने अरीच्या लक्षात रहायं म्हणून ते मणी काळे.

ऐळ पुरत नभला की तो आपला अर्णत जणळचा मित्र अक्षतो. मधे लुडळूड करत नाही. आपण त्याला आपरतो, पण तो अरतःच अक्षतीत्वही प्रकट करत नाही. पण ऐळ जेव्हा उरतो, तेव्हा त्याच्याआरखा ऐरी नाही. तो तुम्हाला उधरत करतो. अक्षे मोकळे क्षण प्रत्येकाच्या आयुष्यात येतात. ते क्षण मोकळे म्हणायचे, पण ते क्षण अकाक्ष अक्षतात.

अंधी हा प्रकारच पाच्याआरखा. म्हणजे कक्षा? तर दोन मित्र गप्पा मारीत अक्षले होते तेवढ्यात दर आजल्याचा एकाला आक्ष आला. तो म्हणाला, मला दोन ऐळा दर आजल्याचा आक्ष आला. त्याचा मित्र म्हणाला, दोन ऐळा ? मग ती अंधी नक्षेल.

मखमलीचा अंगरखा घातला की अघणाच्याचे डोळे दिपतात. पण तो अंगरखा घालणाच्याला आतलं अक्षरच अर्ण करीत अक्षतं. तक्षा काही यथा.

एका क्षणामध्ये पत्नीची आई होते. नवण्याने त्यानंतर पिता व्हाय ही पत्नीची अपेक्षा अक्षते. पण तक्षं घडत नाही. ह्याच कारण दिवक्ष गेल्यापाभून दिवक्ष पुर्ण होइपर्यंत पत्नीने मातृत्वाचा छोटा कोर्ष केलेला अक्षतो. एकच विद्यार्थी अक्षलेला अर्ण तिने नळ महिने आंभाळलेला अक्षतो. मूल आणि आई आळेतच अक्षतात आणि पुरुष आळा आडून अन्यत्र अक्षतो. म्हणूनच त्याला पिता व्हायला ऐळ लागतो. त्यात आळेला कायमच कंटाळलेला नवरा आट्याला आला तर आंभारामध्ये तो अिनखात्याचा मंत्री अक्षतो.

प्रनांपाभून नेहमीच पळता येत नाही. कधी ना कधी ते पळणाच्याला गाठतातच. पळआटा मूककामाला पोहचयत नाहीत. मूककामाला पोहचयतात ते अक्षळ रक्षतेच .

अगळे कागद आरखेच.

त्याला अहन्कार चिकटला की त्याचे certificate होते.

आह्वारपावर काय आहे, अक्ष म्हणण्यात काही अर्थ नाही. अंतरंगाचा पिचार करायची पाट आह्वारपावरूनच जाते. “दिशण्यात काय आहे ? माणसाचं मन पाहावं” हा युक्तिवाद खुस्कीचा, तो मनाचा कौल नाही .

फाटकात उभ राहून तू हे अगळ ओललीस. अगदी महत्वाचं, जिऱ्हाळ्याचं ओलण फाटकापाशीच होत नाही का ? केराचाच्या काड्या, कपचित पेलढोड्याची पापडर अरथताच्या पेल्याच्या तळाशी राहतात तस.

पारिजातकाचं आयुष्य लाभलं तरी चालेल, पण लयलुट करायची ती सुगंधाचीच!

पसू माणसांपेक्षा श्रेष्ठ आहेत. कारण ते instinct पर जगतात. श्रेढम पजन पाडलय म्हणून घाशीला उडता येत नाही किंवा एखादा मासा सुडाला अक्षं कधी ऐकलय का ?

नपरा आयको हे नातं अक्षंच मोठं शिलंदर आहे. ह्या नात्यात थोडं एकपायचं अक्षतं, पुष्कळं एकपायचं अक्षतं. पुष्कळदा नमायचं अक्षतं, काही पेळा थोडा अधिकार गाजपायचा अक्षतो, काही गोष्टींचा निश्चित अडाहास धरायचा अक्षतो, तितक्याच गोष्टी पुष्कळ प्रमाणात सोडून द्यायच्या अक्षतात. एक ना दोन, अनेक अंकेत अक्षतात. हे अगळे अंकेत अंभाळताना, अंभासातली लज्जत लुटायची अक्षताना, दुसऱ्याला लुटून द्यायची अक्षते.

आयकोपेक्षा मैत्रिण जास्त पिडास ठेवते, म्हणूनच क्षमा करण्याची ताकद आयकोपेक्षा मैत्रिणीत जास्त अक्षते. पुरुष अंयमी आहे किंवा नाही हे फक्त मैत्रिण अंगू शकते, आयको नाही.

शस्त्रक्रिया होण्यापूर्वी रोगी घाबरलेला अक्षतो. त्यातून तो असा शाला की शिपलेली जखम तोच कौतुकानं दाखवत सुटतो

दोन माणसांना जपळ आणू अक्षं निपळळ ठरवून ती एकमेकांच्या जपळ येत नाहीत. ती मग अरख्खी भावंड अक्षली तरी ! रंगाच्या पेटीत कितीतरी रंग एकत्र अक्षतात. एकाच मातीतून अनलेले रंग. एकाच पेटीत बहाणावे. पण त्यातले फार थोडे दुसऱ्या रंगात चांगले एकरूप होतात. ह्याला कोणि का ? म्हणून पिचारले तर काय अंगायचं?

जाळायला काही नक्षले की पेटलेली काडीसुद्धा आपोआप पिझते.

अर्च शाल्याचं दुख्ख नक्षतं, हिशोष लागला नाही की त्रास होतो.

भुखाचे क्षण हे पाऱ्याप्रमाणे अक्षतात.
हातात आलेक्षे ढाटतात तेव्हा निक्षटून गेलेले अक्षतात.

आयुष्याची ढ्याख्या अत्यंत क्षोपी आहे. दोन गरजांची र्परधा म्हणजे आयुष्य.
ज्याची गरज अगोदर र्भंपते तो तुम्हाला क्षोडून जातो.

आठवणी ह्या मुंग्यांच्या ढारूळाप्रमाणे अक्षतात. ढारूळात पाहून आतमध्ये
किती मुंग्या अक्षतील याचा अक्षमाक्ष होत नाही पण एका मुंगीने आहेरचा
रक्षता धरला की एकामागोमाग एक अक्ष्या अक्षंख्य मुंग्या आहेर पडतात.
आठवणीचं ही तक्षचं आहे.

मैत्रितली एक ढिलक्षण ताकद जर कोणती अक्षेल तर, त्यातली र्भहजता. त्या
र्भहजतेमधूनच अक्षक्षितपणाची र्भाय आपोआप धरते. र्भाय दूधातुनच तयार
होते आणि दूधावर छत धरते. र्भाय म्हणजे गूलामी नव्हे. र्भायीखालच्या
दूधाला र्भायीच दडपण ढाटत नाही. मैत्रीचा प्रत्येक टप्पा हा ढ्यक्तीमत्वाचा
नवा उत्कर्ष शिंदू ठरवा. आपल्याला लहानपणचे आठवते त्या आधिपाक्षूनचं
आपण मैत्रित पडलेले अक्षतो.

माणक्षचं जीवन अतिक्षय मोहक अक्षंदर ढ नाजूक धाव्यांनी परमेक्ष्वराने
ढिणलेल अक्षतं. ते आपण फार काळजीपूर्वक जपावं लागतं. त्यातला एक
धागा जरी उक्षवला तरी तो तितक्याच कुक्षालतेने ढिणला जात नाही. उलट
त्याच्या आक्षपाक्षचे धागेच नकळत उक्षवले जातात. आणि मग पडणारं छिदर
मनाला , हदयाला फार मोडी जखम करतं. आयुष्यातली र्भारी गोडीच निघून
जाते नि मग ढाटत मनाची ही पोकळी भरून कशी (निघणार) काढणार ?

कोणतंही र्भमर्शन मूळ दुःखाची हकालपट्टी करू र्भकत नाही. ढर पट्टी
आंधायची, ती जखम झ़ाकण्याक्षठी. आत जखम आहे, ती ज्याची त्याला
ठक्षठक्षत अक्षतेच.

क्षरण आल्याने फरक पडत नाही. र्भिअलायक्षेक्षान केवळ पाय पकडून होत
नाही. क्षमा मागणारा माणूक्ष जास्त धोकादायक. क्षमा मागणं, चूक कक्षूल
करणं हा क्षहाणा अक्षतो. पुन्हा पहिल्याच मार्गावर जाण्याचा परधाना
अक्षतो. कारण ढाकावं लागलं ह्याचा खोलवर र्भग अक्षतो. कुणाचा तरी
अपमान केला, अक्षभ्य उदगाक्ष काढले, आपल्या प्रतिमेला तडा गेला, तो
आंधण्याक्षठी माणूक्ष क्षमा मागतो. आपण मूळचे तक्षे नाही आहोत, हे
ठक्षवण्याचा तो दुक्षळा प्रयत्न अक्षतो. क्षमा मागण्याने पुन्हा पहिल्याक्षारखं
ढागायची मोकळीक मिळते. त्याऐवजी आपल्याला क्षमा कोणत्या कारणक्षठी
मागापी लागत आहे, ह्याचं आत्मनिरीक्षण करावं

माणूस जन्मभर सुखामागं, ऐश्वर्यामागं धाय धाय धायतो. पण ह्या धडपडीत तो सुखी नसतो, आणि धडपड यशस्वी ठरून, हवी ती वस्तू मिळाल्यावरही तो सुखी नसतो. ह्याचं कारण तो निर्भयता शिकत नाही. नेहमी माणसाला कशाची ना कशाची भातत्याने धावती पाटत राहते. तो जर निर्भय व्हायला शिकला तर जीवनातली गोष्ट नप्याने भमजेल. माणसं, नद्या, डोंगर, समुद्र, भगळ्यांचा अर्थ खदलेल. आकाशाकडे भगळेच खघतात. पण त्रयस्थासारखं ! म्हणूनच ते जरा भरून आलं किंवा पिजेचा लोळ कोसळताना दिशला की माणसं पळत सुटतात. आकाशाकडे पाहायचं ते आकाश होऊन पाहावं म्हणजे ते जपळचं पाटतं. 'पिराट' ह्या शब्दाचा अर्थ तेव्हा भमजतो. 'अमर्याद' शब्द पारब्राह्मणचा अक्षेल तर समुद्र पाहावा. 'पिपिधता' शब्द भमजून घ्यायचा अक्षेल तर 'मणूस' पाहावा. पण तोही कसा, तर आतून आतून पाहावा. मग माणसांची भीती उबरत नाही. अगदी हलकटातला हलकट माणूसदेखील हलकट म्हणून आवडतो. जीवनावर, जगावर, जगण्यावर असें प्रेम केलं म्हणजे भगळं निर्भय होतं. उपमा द्यायची झाली तर मी पिजेचीच उपमा देईन. पृथ्वीची ओढ निर्माण झाली रे झाली की ती आकाशाचा त्याग करते. पृथ्वीवर दगड होऊन पडते. पण पडण्यापासून बचतःला भाबरत नाही आणि तेजाचाही त्याग करीत नाही. प्रेम करताना माणसानंही असें तुटून प्रेम करावं. डोळे गेले तरी चालतील पण नजर शाश्वत हवी. बघत नाही भापडला तर नाही, पण नाद पिसरणार नाही, पाय थकले तरी खेहतर पण 'गती'ची ओढ टिकवून धरीन, ही भूक कायम असली की झालं! आयुष्यात ही भूक जिवंत ठेवावी आणि निर्भयतेने पुरी करीत राहावं.

मला हेही माहित आहे की, अखंड उत्साह, शोधक नजर, एकत्व, प्रवासाची विलक्षण हौस हे भगळे गुणविशेष विहटमिनच्या गोळ्या खाऊन येत नाहीत. कलमी आंशा हा मातीचाच हुंकार असतो. तशा काही काही व्यक्ती ही मातीला पडलेली बघणं असतात. आशुदेव खळवंत फडके, भाबरकर, टिळकांभारखे खरेखुरे क्रांतिकारक, पिचारवंत, लता आशा भारखी ३ तपांच्या वर बघांच्या संततधारांनी चिंश करणाऱ्या पार्श्वगायिका, खडे गुलाम अलीखांपासून पं. भिमसेनांपर्यंतचे गायक, आशा आमट्यांपासून शिवाजीराव पटवर्धनांपर्यंत खरेखुरे मानवतेचे पुजारी, अशी भगळी माणसं पाहिली की, 'सुजलां सुफलां'चा अर्थ सापडतो. राहिलेल्या भगळ्या जनगणात जमिनीत फाळ खुपभणारे आहेतच. पण जेव्हा जमिनीलाच प्रसवपेदनांचा मोह होतो, देठालाच जेव्हा रोमांच आवरेनासे होतात तेव्हा कळीचा हुंकार उमटतो त्याप्रमाणे धरित्री अशा काही माणसांना जन्माला घालते.

ह्या जगात पुरुषार्थ ह्या शब्दाचा अर्थ भमजलेले पुरुष फार, म्हणजे फारच मोजके आहेत. पुरुषार्थ म्हणजे रक्षिकता. जखरदरती नव्हे, शाश्विक ताकद नव्हे, तर मानसिक ताकद. ज्याला ही मानसिक रक्षिकता भमजली त्यालाच पुरुषार्थ भमजला. असा पुरुष, पुरुष असला तरीही कोमल असतो. तो कुणावरही जखरदरती करीत नाही.

ज्याला गरज निर्माण होते त्याला ती एकदम लाचार, दुखळा बनवते. आणि जो ती गरज पुरवू शकतो त्याला ती अचाट सामर्थ्यान आणि उददाम बनवते.

भ्रमाजाला कळणार नक्षेल तर कोणतीही व्यक्त कोणतही पाप करील.

अनेक भ्रमभया, त्या क्षणी भुचेल त्या मार्गाने भोडवाव्या लागतात. थोडा अवधी लोटल्यावर मग कायमचा उपाय शोधायला. दूध अचानकपणे, म्हणजे आपण तंद्रीत अक्षताना, कोणत्या तरी क्षणी लाट अंगावर येते, त्या वेळाने वर काठापर्यंत येतं. चिमटा शोधायला वेळ नसतो. अज्ञा वेळेला पाण्याचा झिडकावा करून ते तिथल्या तिथे झांत करायचं अक्षतं. थांणायचं अक्षतं. मग भावकाज्ञा चिमटा शोधायला, उक्षंत घेऊन ते खाली उतरवायं. तक्षंच काहीक्षं. . अनेक भ्रमभयांचं. . .

‘आपण इथून आता क्षात पावलं चालू. आशीर्वाद घायला ही आपली नणी वारून आहे. पावलागणिक ती ‘तथास्तु’ म्हणत राहिल. तुझ्या दादांची क्षाधना तुझ्या पाठीशी आहे. मरताना दिलेला आशांचा आशीर्वाद मलाही क्षावरील. मी आक्षितक आहे की नाक्षितक ह्याचा मी कधी शोध घेतलेला नाही. मी अक्ष्वायंत मात्र जक्षर आहे. क्षौर्धर्य, क्षंगीत, क्षुगंध, क्षाहित्य ह्या क्षर्षाक्षी मी क्षेक्षान होतो. पण माक्षी जमीन कधी क्षुटत नाही. मी माणूक्ष आहे ह्याचा मला अक्षिमान व्हातो. मला परमेक्ष्वर व्हायचं नाही. नवच्याला देव वगैरे मानणाऱ्यांपैकी तू आहेक्ष की नाहीक्ष हे मी परिचय होऊनही विचारलं नाही. तशी नक्षलीक्ष तर उत्तमच. पण अक्षलीक्ष तर इतकचं क्षांगेन, की मला देव मानायचा प्रयत्न केलाक्ष तर तो माझ्यावर फार मोठा अन्याय होईल. मला माणूक्षच मान म्हणजे कळत - नकळत होणारे अपक्षध क्षम्य ठरतील. कुणाचंही मन न दुखवणं हीच मी देवपूजा मानतो. जिवात जीव अक्षेतो मी तुला क्षांभाळीन. आता क्षांभाळीन हा शब्द चुकीचा आहे. त्यात अहंकार डोकावतो. तेव्हा इतकचं क्षांगेन की आपल्या ह्या घरात, क्षंक्षारात, तू चिंतेत अक्षताना मी मजेत आहे अक्षं कधी घडणार नाही आणि शोवटचं क्षांगायचं म्हणजे मला पत्नी हवीच होती. मात्र पत्नी झाल्यावर तुझ्यातली प्रेयक्षी क्षांभाळ. मला क्षखी हवीच आहे. होशील ?’

माणक्षानी आपलं आयुष्य इतकं धावपळीचं, दगदगीचं आणि अत्यंत वरवरचं करून घेतलं आहे. ही माणक्षं अक्षीच. यांना क्षाय हवी, दूध तापवण्याचा खटाटोप नको. क्षुगंध हवा, पण शोपट्याची मक्षारात नको. मुलं हवीत, पण क्षंगोपनाची यातायात नको. गती हवी, पण प्रगती नको. प्रक्षिद्धी हवी, क्षिद्धी नको. ही माणक्षं आयुष्य काढतात, जगत नाहीत. चालणारा माणूक्षच फक्त पायाखाली कीडामुंगीची हत्या होत नाही ना हे क्षघतो. धावणारा माणूक्ष फक्त तुडवण्याचं काम करीत धावतो.

माणूक्ष जेव्हा तक्षण अक्षतो तेव्हा तो वकिल अक्षतो, डॉक्टर अक्षतो, इंजिनियर अक्षतो, अक्ष कुणी कुणी अक्षतो. पण वार्ध्यात तो फक्त म्हातारा आणि म्हाताराच अक्षतो. मुलं आपण मागून घेतो, म्हातारपण नको अक्षताना येतं. जे न मागता येतं त्याची किंमत कशी राहणार? आंश्याच्या झाडाला मोहोर येणं क्षंद झालं तर ते शंभर वर्ष जगून काय उपयोग? त्यात खुदद त्या झाडालाही आनंद नाही.

आयको म्हणजे कशी हवी? आपण छिथरलो तर आपल्याला भाववर्णाची हवी, अतःच छिथरणाची नको. थोडक्यात म्हणजे पेपरपेट भाववर्णी हवी. खालचे कागद फडफडतील पण ती अतः गडगडणार नाही, चळणार नाही, नी खालचे कागदही उडू देणार नाही.

अपण अंपलं की अतय ओचू लगतं. उदधत्या जळून गेल्या की मागे राखेचा अडा उरतो. राखेला अुगंध नरततो.

अपणाला अूत्र नरततं.

तरी मी त्याला पिचारलं,

‘अपणांवर माणूस जगतो का रे ?’

‘नाही. अपणांवर माणूस अ्ञोपतो, रमतो. पण जाग येईपर्यंत ! जागेपणीही उराडी अपण अळगली तर परत अ्ञोपायची वेळ येते माणसावर !’

मी अुवा अपणांवरच जगतो. अपणांचा आणि अुगंधाचा फार जयळचा अंशंध अरततो.’

‘अरोअर आहे, अ्ञोपटी दोन्हीची राख होते.’

‘मी तुझ्याकडे आता अरळ अरळ अघतोय. अकीचेही अघताहेत.तुला पुरुषांच्या नजरेची, अघण्याची चीड नाही का येत ?’ ‘का यावी ? मी रिअमिंग इेअमध्ये अरताना पुरुष अघणारच. त्यांनी अघावं म्हणून मी इथं येत नाही. इट इज द पार्ट ऑफ द गेम! पुरुष पहणारच. अ्याभाषिक गोष्टींवर चिडण्यात अर्थ च नरततो. अुंगे जमावेत म्हणून कमळ फुलत नाही, आणि एखादं कमळ पकडायचं अरं ठरपून अुंगे अ्रमण करीत नाहीत. फुलणं हा कमळाचा धर्म, अुलणं हा अुग्याचा धर्म. जाणकारांनी, ररिकांनी कमळाकडे पाहावं, अुग्याकडे पाहावं आणि फुलावं करं आणि अुलावं करं हे शिकावं.’

अर्शाअुख म्हणजे प्रेम नक्कीच नाही. तो प्रीतीचा मुळ रंग नाही. तो नुअता अ्रभिलाषेचा तयंग ! एक अयंग लालभा ! जाता येता अ्रेटत राहते, जाणवते. अर्शाची ही लालभा रोज ऑफिशला जाताना लोकलमध्ये अहन करावी लागते. ररत्याने चालताना लादली जाते. अुकिंग क्लार्कने तिकीट देताना अर्शा करावा, अर कंडक्टरने तेच, णण्याने पुड्या देताना तेच, ऑफिशरने फाईल देताना तेच. हीच लालभा ऑफिशच्या लिफ्टमध्येअुद्धा अुटाअुटात चिकटून जाते. अर पुन्हा ‘अौरी’चं गुलाअपाणी शिंपडायचं आणि एक ओशट हाअर्य. अगळीकडेच ही लालभा अैमान घालताना दिअते. ऑफिशच्या कामाअाठी फोन करावा तर पलिकडचा पुरुषी आणज अकारण मयाळ होतो. नजरा तर दुअरं काही ओकतच नाहीत. ररीदेहावर त्या अर्थपूर्ण नजरांची पुटं चढलेली अरतील पुटं ! भारतीय युद्धअमाप्तीनंतर श्रीकृष्णाने अर्जुनाला प्रथम अ्यामधून उतरायला आंगितलं. अर्जुनाला नयल णाटलं. तरी कृष्णाचं ऐकून तो उतरला. त्यानंतर श्रीकृष्ण उतरताच, अर्जुनाचा अथ जळून गेला. त्यावर श्रीकृष्णाने आंगितलं. ‘कौरवअैन्याने टाकलेल्या अरत्रांचा परिणाम अ्यावर अ्ञालेला होता. अगोदर मी जर उतरलो अरततो, तर हा अथ तुझ्याअकट जळून गेला अरता.’ आयुष्यअर ररीदेहाचं अंरक्षण असाच कुणी अजात कृष्ण करीत अरला पाहिजे. नाहीतर पुरुषांच्या नजरांनी तो देह चितेवर चढण्यापूर्वी जळून गेला अरता.

भर्षत जीवघेणा क्षण कोणता ? खूप भद्रभाषनेनं एखादी गोष्ट कशयला जावं आणि बघतःचा काहीही अपवाद नसताना पदवी फक्त वाईटपणाच यावा, भद्रहेतूचीच शंका घेतली जावी, हा!

निर्णय घेता न येणं ह्याभाबब्या दुसरा घातक दोष नाही. निर्णय न घेण्यापेक्षा चुकीचा निर्णय घेणं अधिक खरं. चुकीचा निर्णय घेणाऱ्या माणसांनी जीवनात यश मिळवलेलं आहे. परंतु जो निर्णय घेऊ शकत नाही त्याचं मन नेहमी हे करू की ते करू ह्या गोंधळात गुंतलेलं असतं. मात्र हा मनुष्य कधीही यशस्वी झाल्याचं ऐकियत नाही. ज्याला निर्णय घेता येत नाही, त्याला कृती करता येत नाही. आणि ज्याला कृती करता येत नाही, त्याला कोणत्याही क्षेत्रात यश मिळवता येत नाही.

प्रत्येक सौख्याची किंमत त्याच्या मूल्यमापनाइतकी असते. काहीही फुकट नसतं आणि कोणताही सौदा बघतात होत नाही. काही गोष्टींची किंमत असोदर मोजावी लागते, तर काहींची नंतर !

एकदा कॅव्हा तरी शांतपणे खसावं आणि ययानुसार आपण काय काय गोष्टी भोडल्या ह्याचा आढावा घ्यावा. मग लक्षात येतं, की आपण गाभुळलेली चिंच अनेक वर्षात खाल्लेली नाही. जत्रेत मिळणारी पत्र्याची शिडी वाजवलेली नाही. चटक्यांच्या शिया घाभुन चटके घाघेत असं आता पाटत नाही, कारण परिस्थितीने दिलेले चटके भोसतानाच पुरेपाट झालेली आहे. कॅलिडोस्कोप पाहिलेला नाही. अर्कभ मधला जोकर आता आपलं मन रिझणु शकत नाही, तसचं कापसाची म्हातारी पकडण्याचा चार्मही राहिलेला नाही. कापसाच्या म्हातारीने उडता उडता आपला 'आलपणीचा काळ बुखाचा' बघतःखरोखर कधी नेला ते आपल्याला कळलंच नाही. आता त्या ट्रिप्स नाहीत. दोन दोन मुलांच्या जोड्या करून चालणं नाही. पिटीदांडु नाही. साषणाचे फुगे नाहीत. प्रवासात शोगदा आला तर एक अनामिक हुरहुर नाही..... त्या उडणाऱ्या म्हातारीने हे असले आनंद नेले. त्याच्या खदली तिचं पार्थक्य तिने आपल्याला दिलं. म्हणुनच ती अजुन उडु शकते. आपण जमिनीवरच आहोत.

असले पार परवता येतात पण अहंकाशावर झालेला पार परवता येत नाही. आणि पचवताही येत नाही.

'बत्री' ला जन्माला घालताना परमेस्वराने तिला विचारलं,
'तुला शुद्धी हवी का सौंदर्य ?'
तेव्हा बत्री म्हणाली,
'शुद्धीची गरज नाही, सौंदर्यच दे!'
'का?'

'शुद्धीच्या सामर्थ्यावर सौंदर्य मिळवता येत नाही, पण सौंदर्याच्या जोशावर शुद्धी विकत घेता येते'

‘माझी परमेस्वरपत्नी अपार भक्ती आहे. त्याने निर्माण केलेली भृष्टी पहा. तिथं भगळं अमाप आहे, विराट आहे, प्रचंड आहे. इथं लहान काहीच नाही. एक माणूस पाहा! केवढी विराट निर्मिती माणूस म्हणजे !पर्यंतचाही जेवढ्या प्रचंड, अमुद्द जेवढा अमर्याद, अनशी जेवढी गूढ, तसाच माणूस - प्रत्येक माणूस -- प्रचंड, अमर्याद आणि गूढही. माणसाला अहाल केलेली पंचेंद्रिय हीच त्याची साक्षा. नजरेची दुनिया, नादाची दुनिया आणि स्पर्शाची दुनिया. भगळं विराट आणि म्हणूनच नेहमी पाटतं की ज्या परमेस्वराने जीवन एवढं विराट केलं तो त्या विराट जीवनाचा शेवट जीवनापेक्षा लहान गोष्टीने करणार नाही.’

‘माझी अर्द्धा आहे, की परमेस्वराने निर्माण केलेला मृत्यू हा जीवनापेक्षा विराट आहे, जीवनापेक्षा लोभस असाणार.’

आपल्याला जिवापाड

आपडणाच्या माणसाचं मूल पाडणं,
आपल्या जोडीदाराला अंशरूपाने
अतःच्या शरीरात जागा देण्याच्या
आनंदाची अशोषी कशाशीच होऊ शकत नाही.
अपत्याला पाडताना प्रत्येक स्त्री
काही प्रमाणात आपल्या नवऱ्याचीही
आई होत असोती.

पहिलं मूल होण्यापूर्वी ती केवळ प्रेयसी असते.
कायम जीव टाकावा असा पात्रतेचा
नवरा लाभला तर दिवसाचे किती क्षण
ती नवऱ्याचाही अपत्यासारखा सांभाळ करते
हे कोणत्याही पुरुषाला कळायचं नाही.
स्त्री जेव्हा जेव्हा संघर्षासाठी उभी असते
तेव्हा तेव्हा ती भले पत्नी असेल,
पण जेव्हा जेव्हा ती क्षमा करते
तेव्हा तेव्हा ते नातं आईचं असतं.

अक्षता ह्या शब्दातलं प्रत्येक अक्षर महत्त्वाचं आहे.

अ = अर्पणभाव

क्ष = क्षमाशीलता

ता = तारतम्य

हे तीन गुण दोघांजवळ हवेत.

प्रेमातील नवी नवलाई आता काहीशी कमी झाली असेल तर दोघांनी
आपापल्या डोळ्यांवरच्या पट्ट्या उतराव्यात. एकमेकांच्या पृतीचा खरा मागोवा
घ्यावा. सप्तकातले किती भूषण जुळतात ते भाषडेपणा टाकून तपासावं. मुख्य
म्हणजे आपण कोणत्या गोष्टीना, किती प्रमाणात मुरड घालु शकणार आहोत
त्याचा ह्याच कालावधीत शोध घ्यावा. संघर्षाच्या जागा हेरून ठेवाव्यात. मुरड
घालणं हा सहजधर्म व्हायला हवा. कात टाकली की साप तिकडे वळूनही
अघत नाही, इतक्या सहजतेने आपण एकमेकांसाठी काय टाकु शकतो, त्याचं
संशोधन च करायला हवं. एकमेकांना टाकण्यापेक्षा,